

Erich Bryner

TEOLOŠKI MOTIVI V SVETOPISEMSKIH PREVODIH PRIMOŽA TRUBARJA

V 16. stoletju je bilo v Zürichu zelo dobro znano, da je Primož Trubar kot prevajalec *Nove zaveze* opravil odlično delo. Heinrich Bullinger, naslednik vodje züriške Cerkve Zwinglija, mu je izkazal najvišje priznanje. V svojem pismu z dne 10. oktobra 1557 mu je napisal: »Z vsemi močmi te rotim, da vztrajaš v tako zelo sveti in koristni stvari. Kajti kaj lahko narediš koristnejšega, kot ljudem, ki doslej niso poznali odrešilnih besed in dejanj našega Odrešenika in njegovih nadvse pravih naukov, omogočiš njihovo branje? Dvomim, da lahko v današnjem času narediš še kaj večjega.«¹ Toda Trubarjevo delo ni bilo preprosto. Težava, ki jo je moral premagati, je bila v tem, da ni znal hebrejščine in le zelo malo grščine, zato je moral prevajati *Sveto pismo* iz latinskega, nemškega, italijanskega in češkega jezika, po drugi strani pa takratna slovenščina še ni bila knjižni jezik in tega je bilo treba najprej ustvariti. Trubar je v predgovorih k svojim izdajam *Svetega pisma* dostikrat poročal, s kakšnimi težavami se je srečeval, dokler jezik ni bil tako dober, razumljiv in koristen, da je tudi še tako preprost slovenski kmet lahko razumel evangelij, zgodbo apostolov in pisma *Nove zaveze*. Pri tem je marsikatero stvari zelo dobro rešil, zato je za slovenski jezik in književnost enako pomemben kot Martin Luther za nemški in Gáspár Károlyi za madžarski jezik.²

Trubar je veliko razmišljal o načelih svojega prevajalskega dela in – denimo v predgovorih svojih izdaj – zagovarjal svoje delo, razkril

1 Bullinger Trubarju, 10. oktobra 1557, citat v: Mirko Rupel: H korespondenci Trubar-Bullinger, Slavistična revija III, Ljubljana 1950, 150.

2 Članek *Bibelübersetzungen*, v: Religion in Geschichte und Gegenwart, 4. naklada, knjiga 1, Tübingen 1998–2007, 1487–1515, zlasti 1499 sl. in 1509.

svoje motive in namene. V teh predgovorih smo priča jasno in širše razmišljajočemu teologu. Pri prevajanju *Svetega pisma* so Trubarja in njegova sodelavca v Biblijskem zavodu v Urachu Antuna Dalmato in Stipana Konzula vodili predvsem štirje glavni motivi:³

1. Prevod *Svetega pisma* je orodje za oznanjenje evangelija in seznanjanje z njim je vsesplošna dolžnost kristjana. Vsak naj bi v svojem maternem jeziku slišal evangelij, bral *Sveto pismo*, slavil bogoslužje in molil. Tudi preprosto ljudstvo mora razumeti oznanjenje. To je bila osnovna želja reformacije nasploh. Trubar je želel to storiti za svoj narod.

2. Trubar in njegova sodelavca so »ubogemu slovenskemu ljudstvu« in hrvaškemu ljudstvu posvečali posebno pozornost. Trubar je opravil obsežno jezikovno ustvarjalno delo za Slovence. Zaradi turških vpadov, ki so neposredno ogrožali krščanski svet, je bila reformacija s svojimi pridigami v ljudskem jeziku, svetopisemskimi besedili in teološkimi spisi v jeziku ljudstva po njegovem mnenju za južne Slovence tudi izrednega političnega pomena. Religija in narod, teologija in politika so bili v njegovih konceptih tesno povezani.

3. Trubar in drugi reformatorji so bili povsem prepričani, da se bliža konec sveta.⁴ Iz eshatološke zavesti je črpal močne impulze v

3 Ernst Benz, *Hans von Ungnad und die Reformation unter den Südslaven*, v: isti, Wittenberg und Byzanz. Zur Begegnung und Auseinandersetzung der Reformation mit der östlich-orthodoxen Kirche, Marburg 1949, 152–179.

4 Tudi to je razvidno iz korespondence med Trubarjem in Bullingerjem: Bullinger je leta 1557 Trubarju poslal svoje kratko delo *De fine seculi et iudicio venturo Domini nostri Iesu Christi*, Basilea 1557, ki vsebuje interpretacijo odlomkov *Svetega pisma* o koncu sveta. V daljšem naslovu je zapisano, da so v tej knjižici »razložene besede našega Odrešenika (Mt 24) o koncu sveta in poslednji sodbi, nato besede iz Dan 7 o močno zapleteni vladavini papeža in njenega konca ter na koncu besede apostola 2, Tim 3, o nevarnostih zadnjega časa in obstojnosti in obsežnosti *Svetega pisma*«. Trubar se je Bullingerju na koncu svojega pisma z dne 10. julija 1557 zahvalil in omenil, da je oba govora, »2 orationes De fine seculi«, uporabil v svojih pridigah (Trubar Bullingerju, Kempton, 10. julij 1557, Zürich, Mestni arhiv E II 345, 431). Isto leto je Bullinger objavil svojih 100 pridig o apokalipsi: *In apocalypsim Iesu Christi revelatam quidem per angelum Domini, visam vero vel exceptam atque conscriptam a Ioanne apostolo & evangelista, Conciones centum*, Basilaee 1557.

borbi proti obema najhujšima sovražnikoma krščanstva, proti papežu in Turkom, kot je to za Luthrom in drugimi reformatorji ocenil tudi Trubar. Prevodi *Svetega pisma* naj bi bili namenjeni misijonu med slovanskimi narodi, ki pravega evangelija še niso poznali (med njimi tudi Rusini in Moskoviti), vendar tudi misijonu za boj proti Turkom.

4. Posebno zanimiva je Trubarjeva teološko utemeljena *jezikovna in prevajalska teorija*: Raznolikost jezikov in jezikovna zmešnjava, ki je bila od Boga poslana kot kazen za gradnjo babilonskega stolpa (1Mz 11), postane s prihodom Svetega duha na binkoštni dan (Apd 2) orodje Svetega duha in orodje za vzpostavitev Božjega kraljestva, kot so v *Stari zavezi* napovedovali preroki (Joel 3 in drugi).

V nadaljevanju bom natančno obdelal vse štiri točke.

Osrednja Trubarjeva teološka misel je strnjen sinopsis glavnih sporočil *Stare in Nove zaveze* o stvarjenju, izvirnem grehu in odrešenju. To je razvidno že iz dolgega naslova celotne izdaje *Nove zaveze* (1581–1582), v katerem je nakazal razmerje med obljubo in izpolnitvijo: »*Ta celi Novi testament našiga Gospudi inu Izveličarje Jezusa Kristusa (...) vtim je tiga stariga Testamenta dopolnene, Summa inu prava Izlaga (...)*«⁵ V nemškem predgovoru izdaje prvega dela *Novega testamenta* (1557) je Trubar opredelil svoj obsežni slovenski predgovor, ki vsebuje celoten verski nauk, in zapisal: »V njem govorim tudi o tem, kako je bil ustvarjen prvi človek po Božji podobi, kakšna je Božja podoba, kako je bila ta podoba uničena in s tem človeška narava pokvarjena in kako je bila s pomočjo Sina Božjega ponovno popravljena.«⁶ V prvem delu celotne izdaje *Nove zaveze* iz leta 1582 se je Trubar obširno ukvarjal s to tematiko in razglabljal o znanem mestu v zgodbi o izgonu iz raja (1 Mz 3,15), ki pripoveduje o sovraštvu med žensko in kačo, ki ga je Bog po izvirnem grehu ustvaril. V obdobju reformacije so to mesto imeli za »praevangelij« ali »protoevangelij« ali vsaj nakazano napoved Kristusovega prihoda. Trubar je o tem napisal: »Zgoraj omenjeni Božji nasvet o naši blaženosti v Kristusu je bil v *Stari zavezi* oznanjen v prvi prerokbi takoj po izgonu Adama in Eve iz

5 Oskar Sakrausky, *Primus Truber. Deutsche Vorreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerk*, 413, Dunaj, Ljubljana 1989.

6 Prav tam, 100.

raja, nato od očakov, kar pomeni od Boga samega, sprva zamegljeno, nato nekoliko jasneje skozi besede prerokov, na koncu v jasnih besedah, ki so jih izgovorili Kristus in njegovi apostoli ... vsem ljudem v vseh jezikih ...»⁷

Posebno zanimivo je, da so Trubar in njegova sodelavca Antun Dalmata in Stipan Konzul tesno povezali zgodbo o gradnji babilonskega stolpa in jezikovni zmešnjavi v *Stari zavezi* z zgodbo o prihodu Svetega duha na binkoštni dan v *Novi zavezi*. V predgovoru k hrvaškemu prevodu besedila *Confessio Augustana* 1562 so zapisali: »Ko je Bog želel kaznovati Adamove potomce, ker so začeli graditi stolp, katerega vrh naj bi segel do neba, je zmešal jezike, tako da medsebojno razumevanje ni bilo več mogoče ... Nato pa je s pomočjo Svetega duha želel zbrati vse člene svojega ljubljenega krščanstva vseh jezikov in govorov. V ta namen je svoje apostole na binkoštni dan napolnil s Svetim duhom ... tako da so v danem trenutku razumeli in govorili vse jezike ...»⁸ To misel je prevzel Jurij Dalmatin v svojem predgovoru k izdaji prevoda celotne *Biblije* (*Biblia, tu je vse svetu pismu Stariga inu Noviga Testamenta*) 1584 in jo poglobil: Bog je »z zmešnjavo babilonskih jezikov« človeku odvzel odrešilno in blaženo besedo, vključno s hebrejščino (ki je po takratnem prepričanju veljala za prajezik in materni jezik človeštva, kot je to že zapisal Avguštin v svojem delu *De civitate dei*); v zadnjem času je v svoji neizmerni usmiljenosti s pomočjo Kristusa preklical prekletstvo in kazen in ju spremenil s tem, da je na binkoštni dan apostolom razdelil jezike, da so lahko govorili v jezikih vseh ljudstev in so jih poslušalci lahko razumeli. Bog je želel zbrati ljudi »vseh jezikov in govorov po vsem svetu med vsemi narodi, da bi pastir lahko bil čreda in hlev.«⁹

S primerjavo jezikovne zmešnjave (po 1Mz 11) in jezikovnega razumevanja (po Apd 2) so Trubar in njegova sodelavca podali zanimivo jezikovno filozofsko utemeljitev za prevajanje *Svetega pisma*: V obdobju reformacije je Luther prevedel Sveto pismo v nemški jezik, francoski in angleški teologi pa v francoščino oziroma angleščino,

7 Prav tam, 420 (močno skrajšano).

8 Prav tam, 167.

9 Prav tam, 588–590; primerjaj Jn 10,1–16.

kot zadnji v tej vrsti in v obdobju, ko se bliža konec sveta, je zdaj na vrsti prevod v slovenski jezik in hrvaščino, ki se bo širil tudi na Poljsko, v Litvo, k Rusinom in Moskovitom in k muslimanskim Turkom. Ernst Benz, cerkveni zgodovinar in ekumenist v Marburgu (Nemčija) (1907–1978), je v svojem znanstvenem delu *Hans von Ungnad in reformacija med južnimi Slovani* (1949) ugotovil, da »teološka primerjava babilonske jezikovne zmešnjave kot utemeljitev za prekletstvo in kazen ljudskega jezika in binkoštni dogodek kot posvečenje ljudskega jezika ni tako ni predstavljena niti pri Luthru ali Melanchthonu niti pri drugih reformatorjih«. ¹⁰ Luther ima v svoji interpretaciji gradnje babilonskega stolpa (1527), v razlagi binkoštnega praznika (1526) in v drugih spisih zares povsem drugačne namene. ¹¹ Tudi Erazem Rotterdamski, katerega komentarje *Svetega pisma* je Trubar po lastnem pričanju zelo cenil in uporabljal, je v svojem razmišljanju o binkoštnem dogodku poudaril povsem drugo: Zakon *Stare zaveze* je bil izraelskemu ljudstvu izročén na gori Sinaj, zakon *Nove zaveze*, evangelij, je bil apostolom prav tako podarjen na gori, v zgornjem prostoru templja na gori Sion. ¹² Benz je v pesnitvi sirijskega teologa Jacoba Batnaeja von Saruga (451–521) našel zanimivo vzporednost med 1Mz 11 in Apd 2. ¹³ Vendar je vprašljivo, ali je Trubar sirijsko pesnitev sploh poznal.

10 Benz 1949, 170.

11 Martin Luther je v delu *Genesisin declarationem* iz leta 1527 v 11. poglavju označil samoljubje človeka kratko malo kot Božjo kazen za gradnjo babilonskega stolpa in posebej omenil napačno pridigo Božje besede po delitvi papeštva, v samostanih in sektah, in medsebojno nerazumevanje med teologi. Če ostanemo v Kristusu, ostanemo tudi v enotnosti in se med seboj razumemo. D. *Martin Luthers Werke*, Kritična skupna izdaja, 24, Weimar 1900, 226–236. Primerjaj tudi Luthrovo pridigo za binkoštno nedeljo 1526, isto, knjiga 10,1,2, 278–284.

12 *Collected Works of Erasmus. New Testament Scholarship*, knjiga 50, *Paraphrase on Acts of the Apostles*, 13 sl., Toronto, 1995. Primerjaj tudi Theodor Bibliander: *De ratione communi* (gl. spodaj op. 18), 57, in Konrad Pellikan: *In ... acta commentarii* (glej spodaj navedeno opombo 16), 15 sl.

13 Jacob Batnae iz Saruga (451–521), avtor okoli 700 homilij v verzih, od katerih je več kot 300 ohranjenih in so delno vplivale na sirijsko liturgijo, je ustvaril obsežno pesnitev o jezikovnem čudežu na binkoštni praznik (v nemškem

Bolj smiselno je pogledati binkoštno liturgijo pravoslavne cerkve. Kondakion (liturgični verz s teološko značilnostjo praznika, ki se doda liturgiji) za binkoštno nedeljo se glasi:

»Nekoč je Najvišji stopil z nebes, pomešal jezike in razpršil ljudstva. / Ko je delil ognjene zublje, je vse pozval k enotnosti. Enoglasno zdaj slavimo Svetega duha«. ¹⁴

Jezikovni čudež na binkoštni dan (Apd 2,1-11) se razkriva v branju berila med bogoslužjem na binkoštno nedeljo. Bog je torej zbral ljudi, katerih jezike je po gradnji babilonskega stolpa zmešal, in jih pozval k ponovnemu medsebojnemu razumevanju in enotnosti. Pri binkoštnem bogoslužju naj se enoglasno slavi Bog. Sveti duh je razklano človeštvo prek vseh jezikovnih, narodnih in deželnih meja pripeljal k enotnosti in v Božje kraljestvo.

Trubar in njegova sodelavca so imeli nekaj znanja o pravoslavni cerkvi in njenem bogoslužju. To je izviralo že iz same geografske bližine Slovenije z Bosno, Srbijo in Bolgarijo in iz mnogih stikov s popotniki, diplomati, trgovci, begunci in teologi, predvsem tudi z menihoma iz Bosne in Srbije, ki sta Trubarju nekaj časa pomagala pri tiskanju. V predgovoru k prvemu delu *Nove zaveze* v hrvaškem jeziku in v glagolici (Tübingen 1562) so avtorji razglabljali o pravoslavni cerkvi v vzhodni in jugovzhodni Evropi in zelo izčrpno opisali Chrysostomosovo liturgijo, »ki jo imenujejo liturgija sv. Ivana Zlatoustega«. ¹⁵ Omenjen je celo binkoštni praznik, vendar ni citirana binkoštna liturgija. Morda so Trubar in njegova sodelavca misel, da sta jezikovna zmešnjava po gradnji babilonskega stolpa in jezikovno

prevodu: *Des heiligen Mar Jakob Homilie über den heiligen Pfingstsonntag und die Austeilung der Zungen und die Gnadengaben der Apostel*, Sveta zgodba Jakobove homilije o sveti binkoštni nedelji in razdelitvi jezikov ter o milostnih darovih apostolov); jezikovni čudež v tempeljski dvorani pri zadnji večerji na hribu Sion se primerja z jezikovno zmešnjavo v Babilonu. V: *Ausgewählte Schriften der Syrischen Dichter Cyrillonas, Baläus, Isaak von Antiochia und Jakob von Sarug*, Bibliothek der Kirchenväter, München 1913, 271-285. Benz 1949, 176-179.

14 Neophytos Edelby, *Liturgikon*, 215, Recklinghausen 1967; »Liturgična knjiga« bizantinske Cerkve.

15 Sakrausky, 206; celotni odlomek o pravoslavni Cerkvi, že kar mali nauk o veroizpovedi, prav tam, 205-208.

razumevanje s prihodom Svetega duha na binkoštni praznik tesno povezana, prevzeli iz pravoslavne liturgije ali iz svojih srečanj s pravoslavnimi duhovniki.

Toda tudi v reformatorski teologiji ta misel nikakor ni bila redka, čeprav se v Luthrovih, Melanchthonovih delih in delih drugih teologov, ki jih je preučil Ernst Benz, ne pojavi. Ker je Trubar nekoč dejal, da se je od Heinricha Bullingerja in drugih teologov v Zürichu veliko naučil, in ker si je tudi nekaj časa (1555–1559) dopisoval z Bullingerjem,¹⁶ bi lahko iskali tudi na tem mestu. Heinrich Bullinger v svojem obširnem komentarju o Apd 2, 1–4, z binkoštnim dogodkom ni povezal jezikovne zmešnjave, temveč izgon iz raja. Darilo Sveta duha na binkoštni dan je označil kot veliko skrivnost, čudovito odredbo in najsvetejši Božji sklep, kajti Bog je razveljavil izvirni Adamov greh in tako ponovno vzpostavil Božjo podobo v človeku. Kristus je po svoji smrti, vstajenju in vnebovzetju na binkoštni dan Svetega duha postavil nad vse meso, da bi bili ljudje spet ozdravljeni in bi se izbrisana Božja podoba v nas ponovno popravila (uporabljena glagola sta *restituere* in *reparare*). Jezikovni čudež je za Bullingerja poleg tega še priložnost, da pojasnjuje intenzivni študij jezikov za oznanjanje evangelija.¹⁷

Obširna razglabljanja o jezikovni zmešnjavi po gradnji babilonskega stolpa in o jezikovnem razumevanju na prvi binkoštni praznik so pri züriškem teologu Theodorju Biblianderju (1505–1564). V enem od njegovih glavnih del, knjigi *De ratione communi omnium linguarum et literarum commentarius* (Komentar o znanstvenem sistemu vseh

16 »... ich hab aus euren und des herren Pellicani commentariis, gottlob, vill erlernet und aus derselbigen 17. jar noch einander in Windischland gepredigt ...« (Trubar Bullingerju, 13. septembra 1555, Zürich, Mestni arhiv E II 345, 419). – Konrad Pelikan (1478–1556) je bil od leta 1526 do svoje smrti profesor hebrejske stare zaveze na Šoli teologije v Zürichu in avtor filozofsko natančnih biblijskih komentarjev o *Stari* in *Novi zavezi*. Objavil je med drugim: *Commentarii Bibliorum*, 4 knjige Zürich 1532–1539; *In sacrosancta quatuor evangelia et apostoloum acta Commentarii*, Zürich 1537; *In omnes apostolicas epistolas commentarii*, Zürich 1539.

17 Heinrich Bullinger, *In Acta apostolorum commentariorum libri VI*, Tiguri 1533, 18v–22r.

jezikov in pisav) iz 1548,¹⁸ je Bibliander podal obširno jezikovno zgodovinsko in jezikovno primerjalno študijo, v kateri se je potrudil najti »metodo in razumljiv sistem«, s katerim bi bilo mogoče urediti, znanstveno raziskovati, v kontekstu razumeti in medsebojno primerjati jezike človeštva.¹⁹ Bibliander je v svojo raziskavo vključil svetopisemska sporočila o zgodovini jezikov in jezikovno razumevanje in vzpostavil pomembne povezave med 1Mz 11 in Apd 2. Tudi zanj je bila hebrejščina prvi jezik prvotnega človeštva (kot jo je že označil Avguštin). Da obstajajo številni jeziki, je Božja kazen za človeško nadutost (*hybris*), »nepremišljen, ošaben, težak in brezbožen greh tistih, ki so v deželi Sinear v nasprotju z božjim nasvetom in ukazom gradili babilonski stolp«. ²⁰ Ljudje so prejeli kazen, ki so jo zaslužili, in medsebojna komunikacija je bila odslej nemogoča. Toda Božja kazen je vsebovala tudi milost in dobroto, in Božja sodba je bila polna modrosti, dobrote in pravičnosti. Človeštvo je s Kristusom dobilo še eno priložnost. Že preroki so napovedovali, da bodo ljudje nekoč govorili nove jezike (prim. Sof 3, 9–13; izrek preroka Bibliander izčrpno obravnava); nato je Bibliander še opozoril na zadnje Jezusove besede po Markovem evangeliju: »Tisti, ki bodo verovali ... bodo govorili nove jezike.« (Mr 16, 17). Predvsem pa je opozoril na binokostno zgodbo v Apd 2: Jezusovi učenci naj bi bili sprva grobi in neizobraženi in so se izražali le v svojem maternem jeziku, nenadoma pa naj bi govorili »jezik vseh ljudstev in narodnosti, katerim naj bi prinašali slavo evangelija«. ²¹ Medsebojno jezikovno razumevanje je bilo tudi v prafari osrednjega pomena: Raje pet besed v razumljivem jeziku kot 10 000 v nerazumljivem, je napisal apostol Pavel svoji fari v Korintu (1Kor 14). Bibliander je te razlage izčrpno analiziral, a tudi Trubar jih je rad citiral. ²² Morda so Trubar in njegova sodelavca misel,

18 Theodor Bibliander, *De ratione omnium linguarum et literarum commentarius. Cui adnexa est compendiaria explicatio doctrinae recte beateque vivendi, & religionis omnium gentium atque populorum, quam argumentum hoc postulare videbatur*, Tiguri 1548.

19 Bibliander, isto, 1.

20 Prav tam, 36.

21 Prav tam, 57 sl.

22 Prav tam, predgovor (neoštevilčen); 54.

da sta jezikovna zmešnjava po gradnji babilonskega stolpa in jezikovno razumevanje zaradi prihoda Svetega duha na prvi binkoštni praznik tako tesno povezana, prevzeli po Biblianderju, čeprav Bibliander v Trubarjevih pismih Bullingerju ni izrecno omenjen. Dne 13. septembra 1555 je Trubar pisal Bullingerju, da dolguje njemu in Konradu Pellicanu, komentatorju *Stare in Nove zaveze*, in »drugim teologom« kar precej.²³ V letih naraščajoče ločitve med luteransko in helvecijsko reformacijo v zgornjenemških farah, kjer je Trubar dolgo časa deloval, je moral biti s pozitivnimi izjavami glede Züricha vsekakor močno zadržan, vendar je dokazano, da je na prve impulze Trubarjeve reformacijske teologije, ki jih je prejel od tržaškega škofa Bonoma, svojega učitelja in mentorja, močno vplivala helvecijska in ne luteranska reformacija. Trubar se zaradi cerkvenopolitičnih razlogov ni mogel distancirati od luteranskega nauka, vendar je še naprej simpatiziral s züriško reformacijo.²⁴

V sklepu bi povzel naslednje tri točke:

1. V zgodovini prevajanja *Svetega pisma* v obdobju reformacije ima Trubar izjemno mesto. Uspelo mu je prepoznati znake časa in ustvariti pomembno jezikovno ustvarjalno in prevajalsko delo. Deloval je v prostorskem in časovnem napetostnem polju: prevodi *Svetega pisma* so bili namenjeni, kot je dostikrat poudaril, »ubogemu slovenskemu narodu«, ki se je znašel v borbi proti antikristu, ki se je manifestiral, kot je Trubar velikokrat dejal, v papežu in v Turkih, in Trubar in drugi reformatorji so občutili, da prihaja konec sveta. Njegovo delo naj bi se širilo tudi v druge slovanske dežele²⁵ vse do

23 Prim op. 16.

24 Peter Bonomo »hat mir und andern an seinem Hoff neben dem Vergilio, auch die Paraphrases Erasmi und Institutionen Calvini, ... aussgelegt«; gl. Sakrausky, 95 sl.; Mirko Rupel, *Primus Truber. Leben und Werk des slowenischen Reformators*. Südosteuropa-Schriften, 5. (Nemški prevod in priredba: Balduin Saria). Südosteuropa-Verlagsgesellschaft, München, 1965, 205.

25 Trubar je nagovoril »uboge kristjane« v Bosni, Srbiji, Bolgariji in okoliških deželah. Predgovor prvega dela *Nove zaveze* v hrvaščini in v glagolici, 1562; gl. Sakrausky, 205. V predgovoru Dalmatinove Biblije 1584 so omenjeni tudi Čehi, Poljaki, Moskoviti, Rusini (v današnjem razumevanju Belorusi in

ruskega carstva in prav tako naj bi se uporabljalo v misijonu proti Turkom.²⁶

2. Skladnost med jezikovno zmešnjavo po gradnji babilonskega stolpa in jezikovnega razumevanje na binkoštni dan je bila Trubarju in njegovima sodelavcema izjemno pomembna. V zgodovini teologije 16. stoletja ni bila tako edinstvena, kot je znanost doslej predvidevala, temveč je dokazana v številnih delih teološkega in liturgičnega ustvarjenja, v liturgičnih besedilih pravoslavne cerkve in teoloških in jezikovnofilozofskih delih v obdobju reformacije, še posebej v delih züriškega teologa Theodorja Biblianderja.

3. Iz teh opazovanj je razviden zanimiv pogled na Trubarjevo ravnanje z razmerjem med *Staro* in *Novo zavezo*, ki spominja zlasti na švicarsko reformacijo. Po Bullingerju učijo evangeliji natančno to, kar je učila že *Stara zaveza*, *Nova zaveza* je zanj le interpretacija *Stare*.²⁷ Calvin je prav tako poudaril enotnost obeh zavez.²⁸ Tudi Trubar je poudaril enotnost svetopisemskih pričevanj *Stare* in *Nove zaveze*; tako je v *Novi zavezi* ponovno vzpostavljeno, kar je bilo izgubljeno v *Stari zavezi*: Božja podoba in jezikovno razumevanje grešnikov. Na binkoštni dan »je Bog apostole napolnil s Svetim duhom, tako da so v danem trenutku razumeli in govorili vse jezike«, kar je dalo povod za prevajanje *Svetega pisma* v ljudske jezike, tudi v slovenski in hrvaški jezik.

Ukrajinci), Bosanci in Vlahi (Romuni, kjer je bila starocerkvenoslovanščina v 16. stoletju uradni in liturgični jezik), in Turki, kjer so na istanbulskem dvoru prav tako razumeli slovanski jezik; prim. Sakrausky, 593.

26 Trubar v predgovoru prvega dela *Nove Zaveze* 1557, gl. Sakrausky, 91–93; in v predgovoru k drugemu delu *Nove Zaveze* 1560, gl. Sakrausky, 188 sl. in drugod.

27 Tako je Bullinger že kot mlad docent poučeval v samostanski šoli v Kapplu 1528: »Vse knjige *Svetega pisma* imajo skupen cilj: Bog v nebesih ... je s človeškim rodом sklenil večno zavezo, pogodbo ali pakt«, citat iz Fritz Blanke, Immanuel Leuschner, *Heinrich Bullinger*, Zürich 1990, 277. Za Bullingerja je *Nova zaveza* »samo interpretacija *Stare zaveze*«, kot je razvidno tudi v njegovem glavnem delu *Dekade*, 1549–1551; prim. H. Bullinger, *Sermonum Decades quinque de potissimis Christianae religionis capitibus*, 1552; tudi v: Heinrich Bullinger, *Theologische Schriften*, 3, Zürich 2008, str. XV.

28 Calvin, *Institutio* II, 10, 1 isl. in drugod.